

STRANE INVESTICIJE U BIH KAO MOGUĆNOST OPORAVKA NJENE PRIVREDE

FOREIGN INVESTMENT IN BIH AS THE POSSIBILITY OF RECOVERY OF ITS ECONOMY

Aleksandar Malić

Master studij, Fakultet poslovne ekonomije, Bijeljina, Univerzitet u Istočnom Sarajevu
Republika Srpska, Bosna i Hercegovina
aleksandar.malic87@gmail.com

Rezime: *Opterećena ratnim dešavanjima i političkom nestabilnošću, BiH nije mnogo uradila na polju svog privrednog oporavka. Pored domaće proizvodnje, koju ima potencijal da razvija u pojedinim delatnostima, strane investicije u BiH treba da čine drugu bitnu komponentu u njenom privrednom razvoju. Priliv stranih investicija doveo bi do povećanja proizvodnje i zaposlenosti. Za BiH, kao zemlju u procesu tranzicije, strane investicije bi značile veliku podršku u tom procesu. Međutim, strane investicije zahtevaju obezbeđenje povoljnog poslovnog i političkog ambijenta. Te uslove BiH još uvek nije spremna u potpunosti da ispuni.*

Ključne reči: *strane investicije, BiH, proces tranzicije, privreda*

Abstract: *Plagued by war and political instability, BiH did not do much in the field of their economic recovery. In addition to domestic production, which has the potential to develop in some sectors, foreign investments in BiH should make another important component in their economic development. The inflow of foreign investment would lead to an increase in production and employment. For BiH, as a country in the transition process, foreign investment would mean a great support in that process. However, foreign investments require providing favorable business and political environment. These conditions BiH is not yet ready to fully satisfy.*

Key Words: *foreign investment, BiH, transition process, economy*

UVOD

Strane investicije u obliku kapitala ili kredita su bitne za nerazvijene zemlje. Razlikuju se direktna i indirektna učešća u kapitalu. Direktna učešća u kapitalu nazivaju se stranim direktnim investicijama (SDI), a indirektna učešća u kapitalu portfolio investicijama.

Strane investicije se nastoje obezbediti u onim delatnostima gde korist imaju i investitor i zemlja koja je korisnik investicije. Cilj svakog stranog investitora je da ostvari najveći mogući profit. Sa druge strane, cilj korisnika investicije jeste da mu ona omogući ubrzani privredni razvoj. Kroz strane investicije podiže se nivo ekonomske i investicione aktivnosti u jednoj zemlji.

Pod uticajem globalnih promena transformišu se privrede i tržišta. Prethodni sistem upravljanja privredom je zamenjen tržišnim, koji još nije u potpunosti izgrađen u pojedinim zemljama. Privrede u tranziciji, kakva je i privreda BiH, nalaze se u dosta teškom položaju. One su suočene sa problemima kao što su nedostatak kapitala, savremene tehnologije, kvalifikovane radne snage. Njima je potreban strani kapital kako bi lakše prošle tranzicioni put i brže se integrisale na globalno tržište. Kroz strane investicije privrede u tranziciji bi ostvarile veću produktivnost, povećale zaposlenost, obezbedile modernu tehnologiju, popravile svoju konkurentsku poziciju na tržištu.

Sadašnja situacija u kojoj se BiH nalazi jasno ukazuje da ova zemlja nije atraktivna za strane investitore. Politička nestabilnost, a kojoj najviše doprinose akteri na političkoj sceni BiH, glavna je prepreka za priliv stranih investicija. Pored političke nestabilnosti, prepreke za strane investicije su korupcija, nepostojanje vladavine prava, dosta komplikovane procedure za početak biznisa.

Privlačenje i zadržavanje stranih investicija u BiH zahteva kreiranje pozitivne slike o zemlji kod samih investitora, zato što strani kapital ima bitnu ulogu u njenom društvenom i ekonomskom razvoju. Strane investicije su bitan činilac razvoja BiH i prevazilaženja njenog tranzicionog puta. Slobodno se može reći, bez ozbiljnog priliva stranih investicija BiH neće moći imati konkurentnu privredu na globalnom tržištu.

1. STANJE STRANIH DIREKTNIH INVESTICIJA U PRIVREDI BiH

Strane direktne investicije (SDI) su omogućile razvoj mnogih zemalja. SDI se mogu definisati kao ulaganje stranog kapitala od strane investitora (preduzeća) iz jedne zemlje u preduzeće druge zemlje, a sve u cilju ostvarivanja zajedničkih interesa. Priliv stranog kapitala je najveći u onim zemljama koje pokazuju najbolje privredne performanse.

Što se zemlje više otvaraju za međunarodnu razmenu i što imaju veći priliv stranih direktnih investicija raste i udeo strane novododate vrednosti u vrednosti njihovog izvoza. Najznačajnije pitanje u analizi spoljne trgovine jedne posmatrane zemlje su koristi koje ta zemlja ima od uključivanja u međunarodnu razmenu. Da li je bitno da li međunarodno poslovanje inicira domaći ili strani kapital? Možda je ipak najbitnije koliko se domaće (lokalne) supstance nalazi u izvoznom proizvodu. Ali angažovanje stranog kapitala pre ili kasnije dovodi do repatrijacije profita nastalih angažovanjem tog kapitala u inostranstvo. Domaća novododata vrednost nastaje angažovanjem domaćih faktora proizvodnje.

Dugo je u teoriji međunarodne trgovine bio prihvaćen stav da je opšti cilj da zemlje izvoze proizvode više faze prerade, sa većim delom novododate vrednosti, a sada se

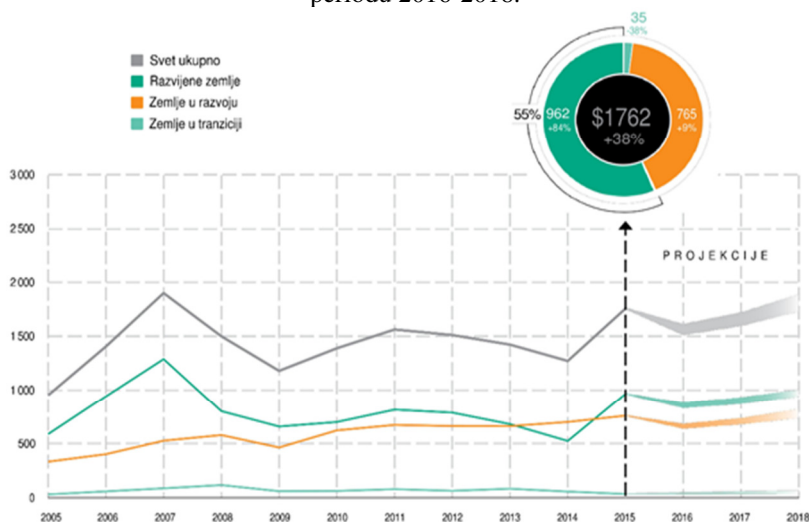
postavlja pitanje da li treba insistirati da to bude domaća, a ne strana novododata vrednost (Bjelić, Orlović, 2016).

Podaci koji su prikazani u grafiku br. 1 pokazuju stanje SDI na globalnom nivou u periodu od 2005. do 2015. godine i njihovo projektovanje za period od 2016. do 2018. godine. Na grafiku se može jasno uočiti da su razvijene zemlje u toku ovog perioda ostvarile najveći priliv SDI, zatim zemlje u razvoju i na kraju zemlje u tranziciji. Taj učinak u prilivu SDI je i očekivan, zato što razvijene zemlje pružaju najpovoljnije uslove za priliv stranog kapitala.

Bitno je istaći i to da su promene na globalnom nivou (sankcije Rusiji, ratovi u Siriji i Ukrajini, izbeglička kriza, cene nafte, nestabilnost deviznih kurseva, geopolitički interesi velikih sila) u velikoj meri odredile pravac kretanja SDI. Na grafiku se može zapaziti da će se ovaj trend u prilivu SDI nastaviti i u budućnosti.

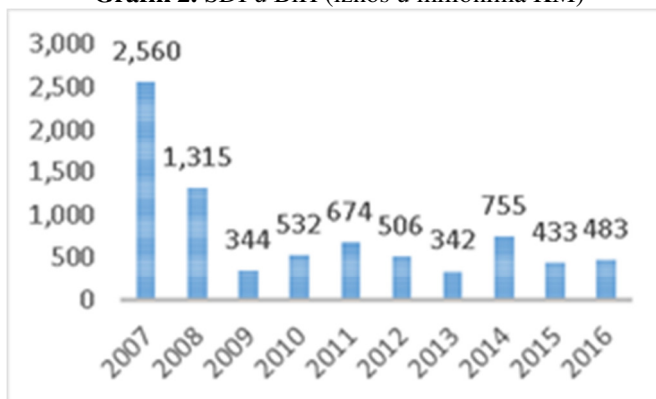
Takođe, jasno se može primetiti da kod zemalja u tranziciji neće biti ozbiljnijeg priliva SDI do 2018. godine, odnosno da će taj priliv biti i manji nego što je bio u periodu od 2005. do 2015. godine. Ovi podaci nisu ohrabrujući za privredu BiH i njen oporavak.

Grafik 1. SDI na globalnom nivou u periodu 2005-2015 i njihovo predviđanje u periodu 2016-2018.

Izvor: World investment report, Unctad, 2016

Podaci u grafiku br. 2 pokazuju kretanje SDI za period od 2007. do 2016. godine u BiH. U 2007. godini BiH je imala najveći priliv SDI, a taj rezultat je proistekao iz privatizacije velikih državnih preduzeća. U 2009. godini beleži se značajan pad SDI prouzrokovan svetskom ekonomskom krizom.

Grafik 2. SDI u BiH (iznos u milionima KM)

Izvor: Centralna banka BiH

U tabeli br. 1 prikazane su zemlje koje su najviše investirale u BiH tokom 2015. godine. Može se zapaziti da pored investicija iz susjednih država, BiH ima i priliv stranog kapitala iz razvijenih zemalja. Shodno tome, potrebno je obezbediti sve uslove da priliv SDI iz razvijenih zemalja bude što veći.

Tabela 1. Zemlje iz kojih je BiH imala najveći priliv SDI u 2015. godini

Zemlja	Iznos u milionima KM
Austrija	2,488.4
Srbija	2,063.3
Hrvatska	2,059.2
Rusija	982.5
Slovenija	853.8
Nemačka	613.9
Holandija	539.7
Švajcarska	518.9
Velika Britanija	388.9
Turska	365.8

Izvor: Centralna banka BiH

Kreiranjem pozitivnog investicionog ambijenta, ekonomskim reformama, usvajanjem novih znanja i inovacija BiH može postati dosta privlačna za strane investicije. Posebno se ističu tri sektora u kojima bi BiH mogla ostvariti značajan priliv stranog kapitala:

- proizvodnja i prerada hrane,
- tekstilni sektor,
- drvoprerađivački sektor.

Tabela br. 2 pokazuje stanje SDI po vrstama delatnosti tokom 2015. godine. U tabeli se može videti da je priliv SDI najveći u uslužnim delatnostima.

Tabela 2. SDI po vrstama delatnosti u 2015. godini

Delatnost	Iznos u milionima KM
Finansijske uslužne delatnosti, osim osiguranja i penzijskih fondova	2,987.5
Telekomunikacije	1,734.0
Proizvodnja koks i rafiniranih naftnih derivata	956.0
Trgovina na veliko, osim trgovine motornim vozilima i motociklima	768.3
Neraspoređeno	528.6
Trgovina na malo, osim trgovine motornim vozilima i motociklima	507.5
Proizvodnja prehrambenih proizvoda	482.3
Proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda	409.4
Poslovanje nekretninama	405.3
Vađenje ugljena i lignita	312.4

Izvor: Centralna banka BiH

Pogodnosti koje BiH pruža stranim investitorima su:

- imaju ista prava i obaveze kao i rezidenti u BiH,
- otvaranje računa kod poslovnih banaka u domaćoj ili konvertibilnoj valuti,
- zaštićeni su od nacionalizacije, eksproprijacije, rekvizicije i mera sa jednakim učinkom,
- imaju ista vlasnička prava nad nekretninama kao i pravni subjekti u BiH,
- mogu u konvertibilnoj valuti vršiti transfer sredstava u inostranstvo, koja su proistekla kao rezultat njihovog poslovanja u BiH.

Pored navedenih pogodnosti, BiH oslobađa strane investitore od plaćanja carina i carinskih obaveza. Slobodne zone BiH su dio carinske teritorije i one imaju status pravnog lica. Osnivači slobodnih zona mogu biti i domaća i strana fizička ili pravna lica, a koja su prethodno registrovana u BiH. Slobodne zone oslobađaju strane investitore plaćanja PDV-a, kao i uvoznih plaćanja na opremu koja će biti korištena u samom procesu proizvodnje.

2. EFEKTI UTICAJA STRANIH DIREKTNIH INVESTICIJA NA PRIVREDU BIH I NJEN PROCES TRANZICIJE

Zemlje centralne Evrope su u procesu tranzicije pošle od pretpostavke da nemaju ni dobra preduzeća, ni dobre institucije i široko su otvorile vrata SDI. Njihov rast se zasnivao na produktivnosti, što je podrazumevalo visok nivo nezaposlenosti i veliku budžetsku potrošnju koja se finansirala deficitarno. Priliv stranog kapitala doveo je do značajnih deficita na tekućim računima, ali se ova strategija pokazala uspešnom, jer je spoljnotrgovinski deficit vremenom smanjen, a izvoz je porastao brže od uvoza. Preduzetnici su obezbedili konkurentan izvoz i efikasnu proizvodnju. Na taj način, međunarodni plasman kapitala u vidu SDI pokazao se kao veoma isplativ. Sa druge strane, mnoge zemlje Balkana su u nekim slučajevima prodavale i sada prodaju svoja

preduzeća strancima, a u drugim slučajevima prave koliziju sa domaćim preduzetnicima i osnivaju razne domaće monopole. Posledice tada obično padaju na budžet, gde su skoncentrisana socijalna davanja i zaposlenost u javnom sektoru. Ova strategija je prepreka pridruživanju Evropskoj Uniji, a ako se tome dodaju domaći monopoli, umesto ulaska zdravog stranog kapitala, neminovna je proizvodnja nekonkurentnog proizvoda i u vlastitoj zemlji i na međunarodnom tržištu (Todorović, 2009).

Iako tržište BiH nije veliko, ona može biti privlačna destinacija za strani kapital jer se graniči sa Evropskom Unijom i na raskrsnici je puteva između istoka i zapada. Strani kapital u BiH bi omogućio ubrzan razvoj privatnog sektora, pa zbog toga politika njegovog privlačenja bi trebala da postane prioritet. Nadalje, uzimajući u obzir da SDI dovode i do smanjenja nezaposlenosti, a koja je gorući problem u BiH, neophodno je u kontinuitetu raditi na obezbeđenju uslova za priliv stranog kapitala.

SDI bi obezbedile benefite privredi BiH koje domaći proizvođači nisu u stanju pružiti. Ozbiljnim prilivom stranog kapitala došlo bi do značajnih ekonomskih dobitaka. Dolazak stranog kapitala u BiH iziskuje vođenje adekvatne investicione politike, a koja treba da pruža podršku postojećim i potencijalnim investitorima. Podršku investitorima treba pružiti pre donešene odluke o investiranju, za vreme sprovođenja investicije, nakon završene investicije.

Za zemlje koje se nalaze u procesu tranzicije SDI predstavljaju napovoljniji izvor kapitala. Međutim, tranzicioni proces BiH prate stalna politička previranja i neodlučnost vlasti da krenu sa sprovođenjem reformi koje bi poboljšale njene privredne performanse. BiH još uvek nema priliv onog nivoa SDI koji bi obezbedio razvoj njene privrede. Zbog nedostatka odgovarajućih reformi i poslovnog ambijenta strani kapital je u velikoj meri zaobilazi.

Ozbiljan priliv SDI u BiH zahteva ispunjenje sledećih kriterijuma:

- političku stabilnost,
- povećanje konkurentnosti (angažovanje sopstvenih resursa u cilju ostvarenja određenog napredka),
- kreiranje adekvatne investicione i poslovne klime,
- određivanje prioriteta sektora na koje strani investitori mogu usmeriti svoj kapital,
- obezbeđenje efektivnog institucionalnog mehanizma za priliv SDI,
- donešene zakone koji štite stranog ulagača, ali i zemlju u kojoj se sprovodi investicija,
- resurse koji se ogledaju u razvijenoj infrastrukturi i odgovarajućoj radnoj snazi,
- rizike poslovanja svedene na najmanju moguću meru,
- olakšanu administrativnu proceduru za osnivanje i poslovanje stranih preduzeća,
- pristupanje Evropskoj Uniji.

Nadalje, važno je istaći da zemlje vode oštru konkurenciju kada je u pitanju priliv stranog kapitala. Veliki broj zemalja nastoji da kroz davanje podsticaja obezbedi

strana ulaganja. Međutim, ipak se pokazalo da podsticaji nisu presudan faktor prilikom odlučivanja investitora u koju će zemlju uložiti svoja sredstva.

SDI pomažu proces tranzicije zemlje u celini, jer je novac uložen da pomaže stabilizaciju privrede. Tako, pored finansijske pomoći, SDI pomažu razjašnjenju imovinskih prava, raspodelu sredstava, uspostavljanje orijentacije profita (Bitzenis, 2009).

ZAKLJUČAK

U ovom radu izvršen je pregled stanja SDI u privredi BiH. Predstavljeni su i efekti uticaja SDI na njenu privredu i tranzicioni proces. Zemlje u tranziciji nastoje kroz SDI ostvariti ubrzan privredni razvoj i opstanak. Tranzicioni proces privrede BiH odvija se dosta sporo i nije efikasan. Iz tog razloga veruje se da bi SDI bile ključna poluga koja bi osiguravala njen razvoj u budućnosti. Priliv stranog kapitala u većoj meri bi obezbedio napredak privatnog sektora i uspostavio mehanizme tržišne ekonomije. SDI u BiH znače kapital koji obezbeđuje visoke stope ekonomskog rasta. BiH je potrebna temeljna analiza politike privlačenja SDI, zato što se pokazalo da postojeća nije efikasna.

LITERATURA

- [1] Bitzenis, A., The Balkans: Foreign direct investment and EU accession, University of Macedonia, Greece, 2009,
- [2] Bjelić, P., Orlović, S., Statistika međunarodne trgovine koja uzima u obzir efekte stranih direktnih investicija, Naučno društvo ekonomista Srbije sa Akademijom ekonomskih nauka i Ekonomski fakultet u Beogradu, 2016,
- [3] Todorović, Z., Strane direktne investicije u tranzicionim zemljama: primer Republike Srpske, Acta economica, Ekonomski fakultet, Banja Luka, 2009
- [4] <http://www.cbbh.ba/>
- [5] <http://unctad.org>